

Visual Communication in Public Space

Vizuální komunikace ve veřejném prostoru

Igor Serenčko, xaserencko@stud.fa.vutbr.cz

Ústav prostorové tvorby, Fakulta architektury, Vysoké učení technické v Brně

školitel: Ing. arch. Barbora Ponešová, Ph.D.

ABSTRACT: The development of human society brings with it a constant increase in the amount of information that one has to deal with every day. The rhythm of society in cities has accelerated to the maximum. Cities are no longer able to regulate the amount and quality of information and advertising affecting events in public space. The article deals with theoretical approaches dealing with the topic of public space and outlines the methodology of future research in order to find possible solutions using qualitative research. The anticipated innovations could serve both for further research and for the wider professional public.

KEYWORDS: Public space; Visual communication; Visual smog; Visual identity; Research by design; Action research

ABSTRAKT: Rozvoj lidské společnosti s sebou přináší neustálé zvyšování množství informací, se kterými se musí člověk každodenně vypořádat. Životní rytmus společnosti ve městech se zrychlil na maximum. Města již nejsou schopna regulovat množství a kvalitu informací a reklamy ovlivňujících dění ve veřejném prostoru. Článek popisuje odborné teoretické přístupy zabývající se tématem veřejného prostoru a nastiňuje metodiku budoucího výzkumu s cílem najít možná řešení za použití kvalitativního výzkumu. Předpokládané inovace by tak mohly být nejen využity v dalším výzkumu, ale mohly by sloužit i širší odborné veřejnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA: Veřejný prostor; vizuální komunikace; vizuální smog; vizuální identita; Research by Design; akční výzkum;

Úvod

Problematika vizuální komunikace ve veřejném prostoru je velmi aktuální téma. Tento článek se věnuje jednotlivým aspektům, které veřejný prostor ovlivňují, a popisuje teoretické přístupy zabývající se tématem veřejného prostoru. Současný stav poznání potvrdil důležitost této problematiky a snaží se na ni nalézt odpovědi. Důkazem aktuálnosti této problematiky je projekt Veroniky Novákové, která ve své diplomové práci podrobně definovala vizuální charakter znečištění veřejného prostoru historického jádra města Brna. Přichází s grafickým bodovým systémem, který slouží jako mapa vizuálního smogu. Z mapy je jasně patrné, kde je smogu nejvíce a také jaký druh smogu se na konkrétní adrese nachází. Práce sice jasně definuje problém, ale neposkytuje odpověď na to, jakým způsobem tuto situaci cíleně řešit. Je však nutné podotknout, že nalézt řešení problému je úkol vskutku obtížný.

Teoretické přístupy zabývající se tématem veřejného prostoru

V zásadě lze rozlišit tři kategorie přístupů, které se liší tím, co se v jejich rámci pod pojmem veřejný prostor chápe, jaké metody se používají při jeho analýze, ale i tím, jaké praktické důsledky lze na základě daných přístupů vyvodit.

a) Teorie vycházející z filozofických, sociologických nebo politologických úvah pojem veřejný prostor. Zde se akcentuje především jeho role místa, kde člověk může sdílet svůj individuální život s druhými lidmi a konfrontovat život s životem druhých a sám sebe prožívat jako součást širšího celku obce. Zahrnujeme sem i ty přístupy, které veřejný prostor vůbec nespojují s něčím fyzickým (s fyzickým místem), ale využívají dvojnásobnost pojmu prostor, kdy například mluvíme o prostoru politiky, o prostoru veřejné diskuze. Veřejný prostor zde splývá s pojmem veřejná sféra. I tyto přístupy mohou být užitečné pro architektonickou a urbanistickou teorii. Sice jí nedávají jasná praktická vodítka, avšak poskytují jí širší kontext.

b) Teorie vycházející z toho, co se ve veřejných prostorech odehrává, činností, které prostory umožňují, podněcují, nebo naopak vylučují. Samozřejmě že v rámci těchto přístupů dominuje bohatá literatura o konfliktu dopravy s jinými formami využívání veřejných prostorů.

c) Teorie vycházející z konkrétního architektonického ztvárnění veřejných prostorů a s reflexí vlastních tvůrčích přístupů.

Kdybychom měli tyto tři kategorie přístupů popsat heslovitě, pak tematizují:

1) smysl, 2) aktivit a 3) fyzickou podobu.

Z toho vyplývá, že nejzajímavější jsou ty úvahy, které se všechny tři přístupy snaží propojit a hledají souvislost mezi sociálním smyslem, aktivní náplní a fyzickou podobou veřejných prostorů. V tom by měl spočívat přínos budoucího výzkumu. Jednotlivé aspekty této problematiky jsou totiž mnohdy do značné míry zpracovány v rámci odlišných vědeckých či tvůrčích disciplín. Disciplíny vzájemně o svých výsledcích často mnoho nevědí, nebo to dokonce nepovažují pro sebe za důležité. Pokusit se proto o překlenutí těchto bariér, o vybudování mostů mezi disciplínami považujeme vzhledem ke komplexnosti samotného problému za úkol velmi aktuální. (Kratochvíl, 2015).

Cílem této práce se tak stává hledání možných řešení, která reagují na problematiku užívání veřejného prostoru, jeho vizuální kulturu, identitu, komunikaci, vizuální znečištění a způsob regulace. Hlavními oblastmi zájmu jsou reklama, vizuální smog, informační a dopravní systémy, ale i pořádání kulturních akcí ve veřejném prostoru nebo vizuální identita města jako celku.

Metodologický postup práce

Akční výzkum

Jedná se o formu aplikovaného výzkumu v sociálních vědách. Usiluje o změnu, není hodnotově neutrální a má politické konotace (Hendl, 2005). Tento výzkum je považován za důležitý prostředek změn v sociální realitě. Výzkumník v akčním výzkumu má rovnocenné postavení s aktéry výzkumu. Na rozdíl od tradičního výzkumu je cílem řešení konkrétního problému a hledání cesty k žádoucí změně v měnící se realitě. Jde o cyklický proces, který obsahuje fázi akce, vyhodnocení a reflexe a vždy se přizpůsobuje aktuální situaci a potřebám výzkumu i aktérů. Tato forma výzkumu se nejvíce uplatňuje v řízení organizací, ve zdravotnictví a v pedagogice. Často akční výzkum slouží jako předvýzkum či pilotáž pro sociální výzkum. (Bargal, 2008).

Validita, reliabilita a zobecnitelnost

Někteří autoři pojednávající o akčním výzkumu (Carr, Kemmis, Zuber-Skerritt) používají místo tradičních pojmů validita a reliabilita pojem autenticita, kterým vyjadřují, že výsledky výzkumu jsou validní a reliabilní, jestliže je výzkum autentický a přínosný pro účastníky. James a Worrall (2000) používají nové pojmy, které lépe odpovídají povaze akčního výzkumu. Na rozdíl od tradičního výzkumu je kladen důraz na hodnocení procesu. Obsahová validita řeší, zda situace proběhla podle popisu autora. Interpretativní validita řeší autenticitu a interpretaci situace. Demokratická validita řeší hlavně postavení aktérů výzkumu a jejich délku zapojení. Katalytická validita řeší míru zapojení účastníků, jejich postoj a vnímání vlastní role. Procesní validita řeší, zda byl výzkum veden v souladu s cíli a přinesl nové poznatky. Výsledná validita řeší, jak byl daný výzkumný problém vyřešen.

Modely

Jedním z nejčastějších modelů je jednoduchý model Stephena Kemmise, obsahující 4 fáze: plánování, akci, pozorování a reflexi.

Další model nabízí Gerald Susman, v jehož cyklu probíhá 5 fází – identifikace problému a sběr dat, vypracování akčního plánu na základě kolektivního řešení, vypracování a implementace akčního plánu, sběr, analýza a interpretace dat a vyhodnocení akce. Tento cyklus se opakuje, dokud není problém definitivně vyřešen.

Jednotlivé fáze dále rozpracoval Jean McNiff. Ten uvádí 7 fází – zhodnocení a reflexe dosavadní vlastní praxe; identifikace oblasti, kterou chceme zlepšit; představení si cesty vpřed; pokusit se o změnu; analýza toho, co se stalo; úprava plánu s ohledem na to, co bylo zjištěno; zhodnocení upravené oblasti. Tento cyklus se neustále opakuje až do vyřešení celé situace.

Hodnocení kvality

Otázka monitorování kvality není jednoduchá, neboť jde o individuální výzkum pro specifické potřeby. V roce 1989 proběhlo První sympozium o akčním výzkumu v Brisbane, kde byly definovány znaky kvalitního akčního výzkumu následovně:

- lidé reflektují a zlepšují praxi ve svém přirozeném prostředí
- propojení akce a reflexe
- nabyté zkušenosti jsou sdíleny s účastníky, ale také se všemi ostatními, kteří o to mají zájem
- data jsou sbírána samotnými účastníky výzkumu a řeší se jejich otázky
- patrná spolupráce všech účastníků ve všech fázích výzkumu
- jsou upozaděny rozdíly v postavení jednotlivých účastníků
- funguje spolupráce mezi všemi účastníky a komunita dokáže kriticky vyhodnocovat situaci
- členové jsou připraveni na sebereflexi, autoevaluaci a sebeřízení
- probíhá efektivní (a společné) učení prostřednictvím chyb
- je podporována myšlenka, že každý je sám sobě nejlepším učitelem (Zuber-Skerritt, Fletcher, 2007, s. 415)

Research by design

Ve svém článku publikovaném v roce 1996 se Joyce Ouwerkerk zabývá tématem Taekeho de Jonga - knihou „Kleine metodologie voor ontwerpen“. V této knize de Jong

navrhuje, aby byl „research by design“ hodnocen jinými kritérii než empirickými a teoretickými. Podle de Jonga se research by design zaměřuje na to, co je logicky možné, teoretický výzkum na to, co je nezbytné, zatímco empirický výzkum se zabývá pravděpodobnostmi. Domnívá se, že research by design by měl vést k novým řešením a že hodnota tohoto druhu výzkumu by měla být prokázána v porovnání s podobnými existujícími návrhy.

Research by design by měl dle Henka Engela splňovat následující tři kritéria:

1. Návrh by měl být řešením pro určitou kategorii problémů.
2. Způsob myšlení a pravidla, které se mají uplatňovat během procesu navrhování, by měly být stanoveny a priori.
3. Návrh by měl obohatit o nové znalosti a alternativní dovednosti nebo prokázat, jak mohou být získané poznatky použity k vytváření nových a jedinečných návrhů.

V závislosti na disciplinárním rámci by tato kritéria měla být odpovídajícím způsobem stanovena - teoretické předpoklady a zkušební metody platné pro danou konkrétní oblast. (Engel, 2007).

Závěr

Článek se zabývá vizuální komunikací a aspekty ovlivňujícími dění ve veřejném prostoru a popisuje základní členění veřejného prostoru dle odborných teorií. Je kladen důraz na komplexitu tohoto problému, jelikož veřejný prostor je fenoménem fyzickým i sociálně-kulturním. Stavební forma a podoba veřejného prostoru jsou stejně významnými komponentami jako jeho životní obsah, dění, které se v něm odehrává. Je zde nastíněna metodika budoucího výzkumu, který je zaměřen na hledání možných řešení. Získávání konkrétních poznatků o této problematice bude prováděno přímo v terénu s cílem změnit stav k lepšímu. Výzkumné otázky tak vyplynou z potřeb výzkumníka a mohou se v průběhu výzkumu změnit. Výzkumný plán bude akční a bude se neustále vyvíjet. Bude tak docházet k cyklu akce a reflexe, který bude samotnou praxi rozvíjet, zlepšovat a inovovat. Výsledné inovace tak mohou sloužit jako předmět veřejné diskuze.

Prameny

- BARGAL, D. Action Research A Paradigm for Achieving Social Change. Small Group Research, 2008.
- CARR, W.; KEMMIS, S. Becoming critical: education knowledge and action research. Routledge, 2003.
- ENGEL, H. „5x5: Projekty pro nizozemské město“, článek, OverHolland 5, 2007.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, 437 stran : ilustrace. ISBN 978-80-262-0982-9.

JAMES, M.; WORRALL, N.. Building a reflective community: development through collaboration between a higher education institution and one school over 10 years. Educational Action Research, 2000.

KRATOCHVÍL, Petr. Městský veřejný prostor. Praha: Zlatý řez, 2015, 191 stran : ilustrace (některé barevné), mapy, plány ; 23 cm. ISBN 978-80-88033-00-4.

KRATOCHVÍL, Petr a Richard SENNETT. Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV. Praha: Zlatý řez, 2012, 164 s. ; 22 cm. ISBN 978-80-903826-4-0.

MCNIFF, J. Action research: Principles and practice. Routledge, 2013. ISBN 978-0415535267

OUWERKERK, J. „Výzkum designu vyžaduje další přezkum“, článek, Delta č. 14, duben 1996.

SUSMAN, G. I. Action research: a sociotechnical systems perspective. Beyond method: Strategies for social research, 1983, 95-113.

ZUBER-SKERRITT, O., FLETCHER, M. The quality of an action research thesis in the social sciences. Quality Assurance in Education, 2007. DOI 10.1108/09684880710829983

Obr. 1. Vizuální smog ve veřejném prostoru. (archiv autora)

Obr. 2. Město přestává být možné vidět, lze ho pouze číst. (archiv autora)